

”Infödingarna är långt lyckligare än oss européer”

Sune Axelsson

Under senare år har den aboriginska kulturen i Australien fått större utrymme i samhället samtidigt som den visas ökad respekt och förståelse. Men när urbefolkningen i dag tar del av landets nationaldag gör de det först och främst för att fira att de överlevt mer än tvåhundra års förtryck och ockupation.

I dag, den 26 januari, är det Australiens nationaldag. Den dag som de första brittiska immigranterna år 1788 landsteg och hissade Union Jack. Men kontinentens urinvånare, aboriginerna, firar den av ett helt annat skäl: att de överlevt mer än två hundra års förtryck och ockupation!

Det finns belägg för att aboriginerna funnits i Sydneyområdet i åtminstone 30 000 år, vilket gör deras kultur till en av världens äldsta. De var omkring en halv miljon till antalet när de första vita steg i land, i dag är de ca 400 000 och utgör två procent av Australiens befolkning. Troligen skedde den förhistoriska invandringen under en istid för mer än 50 000 år sedan, då havsytan låg lägre än i dag. Nya Guinea och nuvarande Australien bildade ett sammanhängande landområde och avståndet över fritt vatten till närliggande ögrupper var väsentligt kortare. Befolkningen bestod av ett stort antal stammar som i sin tur var uppdelade i mindre grupper, där alla talade samma språk eller dialekt.

I de bördiga kustområdena var födan lättillgänglig. Men i det torra inlandet tvingades man röra sig över stora arealer och för att överleva där krävdes kunskap om tillgången till vattenhål, hur man samlar dagg och utvinner vatten från speciella växter och rötter. Förmågan att tolka spår i terrängen var liksom jakt- och fiskemetoderna välutvecklade. Kvinnorna samlade in huvuddelen av dagsbehovet, och deras skicklighet i att finna något ätbart också i de torraste trakterna höll gruppen vid liv.

Enligt aboriginernas mytologi hade deras land skapats i ”drömtiden” av mytiska varelser, utrustade med en övernaturlig livskraft som fortfarande fanns kvar i allt levande. I landskapet kunde man avläsa spåren efter deras vandringar. Kropparna var förvandlade till stenblock, fördjupningar i terrängen visade deras fotspår. Varje urvarelse kunde framträda i dubbla skepnader, som ett djur eller en växt och som människa. Stammens yngre medlemmar undervisas fortfarande om sin egen urvarelse mytologi, vilka vägar den vandrat under drömtiden, och sångerna den sjungit.

I dagens Australien får aboriginerna sitt senkomna erkännande. Som besökare fascineras man av deras unika kultur, men man påminns också om de fruktansvärda övergrepp som urinvånarna utsattes för i samband med kolonisationen. På National Gallery i Sydney hänger Gordon Bennetts akrylmålning *Myth of the Western Man (White Man's Burden)* (1992); flaggor med årtal vittnar om den grymma, ojämna kampen mellan bosättare och urinvånare: när den första engelska kolonin bildades och flaggan hissades (1788); den första legalt sanktionerade massakern på aboriginer i området vid Hawkesbury River (1795); rättegången mot fem vita för mordet på två aboriginska pojkar, då de anklagade befanns skyldiga men släpptes fria (1799); Pemulwuy, som ledde Eorafolkets uppror mot britterna tills han blev halshuggen och hans huvud skickades till England (1802). Mest extrema blev förföljelserna på Tasmanien, vilka ledde till en total utrotning av öns urinvånare. Den siste aboriginske mannen där blev William Lanney, död 1869. Sju år senare dog också Truganini, den sista aboriginska kvinnan. I strid mot hennes sista önskan ställdes kvarlevorna ut på museum. Först hundra år efter hennes död kremerades kroppen.

En sentida kränkning av urbefolkningen utgör "the stolen generation": cirka hundratusen barn togs med tvång från sina föräldrar och bortadopterades eller placerades på barnhem. Detta var en medveten assimileringspolitik; man ville skydda barnen från den egna kulturens primitiva inflytande, få dem att tänka som vita. Resultatet blev långt ifrån framgångsrikt. Barnen kände sig klivna i sin kulturella identitet och många hamnade som vuxna vid sidan av samhället: i arbetslöshet, drogberoende och kriminalitet.

I dag har aboriginerna nära tjugo år kortare medellivslängd, sex gånger högre självmordsfrekvens, tre gånger högre barnadödlighet, halverad medelinkomst och långt högre arbetslöshet än den övriga befolkningen. Siffror som speglar den svåra misär som många fortfarande lever i. Att just britterna skulle kolonisera Australien var ingalunda självklart. Redan under antiken förekom spekulationer om en stor okänd kontinent, *Terra Australis Incognita*, som skulle balansera de väldiga landmassorna i norr. Myten blev under århundraden en källa för utopiska fantasier om ett land med gränslösa möjligheter, ett nytt paradiset - rikt och ofördärvat.

Det skulle dröja ända till år 1606 innan holländaren Willem Jansz som följd av ett navigationsfel nådde fram till Kap York-halvön i norr, och fyra decennier senare upptäckte och utforskade Abel Tasman under två expeditioner den norra kustlinjen, samt nuvarande Tasmanien och Nya Zeeland. När löjtnant James Cook i augusti 1768 avseglade från Plymouth var det för att observera planeten Venus solpassage över Stilla havet. Experimentet var en länk i ett internationellt forskningssamarbete som syftade till att bestämma avståndet till solen. Enligt amiralitetets hemliga order skulle han därefter fortsätta söderut för att göra upptäckter av "en kontinent med betydande utsträckning". Om han såg några infödingar skulle han studera deras begåvningsnivå och sinnelag, uppskatta deras antal, försöka uppnå vänskapliga förbindelser, och alltid visa ett civiliserat uppträdande.

I hans hemliga instruktioner ingick också en formulering som långt senare vållat många diskussioner: "Om du finner landet obebott ska du ta det i besittning åt Hans Majestät genom att sätta upp lämpliga markeringar och inskriptioner som förste upptäckare och ägare." Under Cooks färd längs Australiens östkust såg han infödingar i stort antal. Hans försök att etablera

kontakt avvisades dock som regel. Enstaka bjöds ombord på skeppet Endeavor, men man kunde varken göra sig förstådd på engelska eller tahitiska.

I sin dagbok fortsatte Cook att notera förekomsten av människor längs kusten och gav på hemresan en ofta citerad beskrivning av invånarna på denna stora kontinent. ”Från vad jag har sagt om infödingarna i Nya Holland kan de för några förefalla vara det eländigaste folket på jorden, men i verkligheten är de långt lyckligare än oss européer; de är helt ovana vid överflöd men också vid den nödvändiga bekvämlighet som det strävas så mycket efter i Europa, de är lyckliga på grund av att de ej känner till dem. De lever i ett lugn som inte störs av ojämlika villkor: Jorden och havet försörjer dem med allt de behöver för livet, de eftertraktar inte praktfulla hus eller hushåll, de lever i ett varmt och behagligt klimat och njuter av den helande luften.”

Eftersom kontinenten redan var bebodd utvidgade James Cook givna order när han med en enkel ceremoni förklarade östkusten som brittisk besittning med namnet New South Wales. Detta blev grunden för den senare koloniseringen via inrättandet av en fångkoloni 1788.

Aboriginernas öde är således snarlikt Nordamerikas indianers. En urbefolkning som med våld trängts tillbaka och delvis utrotats av västerländska inkräktare och koloniserare. Hur var detta möjligt? Englands kung George III hade instruerat guvernören för den första kolonin, Arthur Phillip, att vänskapliga förbindelser skulle upprätthållas med urbefolkningen, man skulle ta tillvara och sända hem information som var av vetenskapligt och kulturellt värde.

Men verkligheten blev snart en helt annan. En bidragande orsak var förstås att man levde i en annan tid och föreställningsvärld, med en naiv övertro på den egna kulturen och dess företrädarna. Det var långt före FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och insikten om alla människors lika värde. Den kristna civilisationen, i rollen som självutnämnd härskare och med sin ringaktning av andra kulturformer, blev också här en central drivkraft. En annan viktig faktor var de epidemiska sjukdomar, som de nya invandrarna förde med sig och vars katastrofala härjningar även rubbade urbefolkningens tro på sig själva och sin egen världsbild.

En dominerande konfliktkälla var konkurrensen om naturtillgångarna. Immigranterna kom till stora markområden som de odlade eller utnyttjade som betesmark och betraktade som sina egna. Urinvånarna fortsatte som tidigare att leva av växter och djur inom sitt område, vilket av bosättarna uppfattades som tjuvjakt, stöld och olaga intrång. De kulturella skillnaderna i synen på enskilt och kollektivt ägande ledde till starka motsättningar, där urinvånarna med sina primitiva vapen drog det kortaste strået. Enstaka grupper gavs möjlighet att leva som tidigare i speciella reservat, men flertalet fick försörja sig som lantarbetare eller söka sig till lågavlönade arbeten i storstäderna, där de förlorade både social och kulturell identitet. Undernäring, tuberkulos och drogberoende drabbade dem hårt.

Den förda politiken präglades av fördomar och segregationstänkande; aboriginerna gavs inte ens de mest grundläggande mänskliga rättigheter. Med Paul Hasluck som ny ansvarig minister (1951) skedde en omorientering med inriktning på assimilering. Aboriginerna förväntades leva som de vita; de fick yttrandefrihet och religionsfrihet, men tilldelades inte några markrättigheter och tilläts inte rösta.

I slutet av 60-talet skedde en ny kursändring mot ökat självbestämmande. Samtidigt växte en stark politisk rörelse fram som syftade till att slå vakt om aboriginernas medborgerliga rättigheter, språk, kultur och etniska särart. Minneskonserter och andra arrangemang hålls fortfarande regelbundet för att påminna om och stärka samhörigheten.

En viktig delseger vanns den 3 juni 1992, då högsta domstolen slog fast att urbefolkningen på Murray Islands var de ursprungliga ägarna till detta landområde. Lagen om Terra Nullius, som hävdade att den australiensiska jorden inte tillhörde någon vid tidpunkten för koloniseringen, blev därmed för första gången ifrågasatt.

Sentida regeringar har sökt förbättra urbefolkningens situation och överbygga motsättningarna. Jordrättslagar, förbättrade löner och välfärdssystem utgör viktiga element i denna politik. Men anklagelser och kritik har också framförts mot regeringen för att den begränsat verkningarna av uppmärksammade domstolsutslag som stärkt aboriginerna i deras krav och landanspråk.

Ett betydelsefullt inslag i försoningsprocessen är synliggörandet av de mörka sidorna i historien och det öppna erkännandet av begångna övergrepp. Ett exempel är undersökningskommissionens rapport från 1997 om separationen av aboriginska barn från sina föräldrar, där mer än femhundra skakande vittnesmål redovisades. I parlamentet framfördes en formell ursäkt till de drabbade, och en nationell sorgedag proklamerades.

I dag får den aboriginska kulturen större utrymme i samhället samtidigt som den visas ökad respekt och förståelse. Aboriginska guider ger sin syn på Australien och dess historia, informerar om sitt folks kultur, eller lockar fram toner på det uråldriga blåsinstrumentet, didjeridun.

Parallellt pågår omvandlingen till ett mångkulturellt samhälle som följd av den ökade invandringen från andra länder än Storbritannien och Irland. I juni 2000 var andelen utomlandsfödda tjugofyra procent, varav sex procent kommit från Asien.

Liksom i andra demokratier är invandrings- och flyktingpolitiken kontroversiell, med en betydande spännvidd mellan visioner, folkopinioner och praktisk tillämpning. Australien ligger dessutom i en region med stort invandringstryck från fattiga länder i Sydostasien.

Under påverkan från Pauline Hansens One Nation Party och liknande grupperingar har politiken under senare år fått en mindre liberal inriktning. Den internationellt uppmärksammade avvisningen av båtflyktingar under förra året snarast stärkte den konservativa regeringen, som också gick segrande ur höstens parlamentsval.

Sune Axelsson är docent och författare. Han har också varit adjungerad forskningschef vid FOI och professor vid Linköpings universitet.